

References:

- 1 Al-Farabi AbunAsir. *Olen onerinin Kagidalary turaly traktat // Ejelgi dauir Adebieti /Kurastyr-gan jane omirbaiandyK derekterdi jazgan A.Kyraubaeva.* – Almaty: Ana tili, 1991. – B. 77-85.
- 2 UAlihanov S. *Tandamaly.* – Almaty: Jazusy, 1985. – 560 b.
- 3 Baitursynov A. *AK jol: Olender men tArjimeler, publ. maKalalar jAne Adebii zertteu / Kurast. R.Nurgaliev.* – Almaty: Jalyn, 1991. – 464 b.
- 4 Ismailylov E. *Adebiet jaily oilar.* – Almaty: Jazusy, 1968. – B. 71-90.
- 5 Auevov M. *20 tomdyK sygarmalar jinagy.* – Almaty: Jazusy, 1985. – 294 b
- 6 Tebegenov T. *HalyK aKyndary sygarmalaryndagy Adebiet pen folklor dAsturi.* – Almaty: Bilim, 2001, - 332 b.
- 7 KarasaKal Erimbet. *Ulagat sozim urpaKKa.* – Almaty: «Marjan» jeke semAlyK sagyn kAsiporny, 1995, - 313
- 8 T.Ensegenov. *Syr boiy aKyn-jyraulary.* – Almaty: Bilim, 2000.-241 b-
- 9 Jarmuhamedov M. *Aitystyn damu joldary.* – Almaty: Gylym, 1976. – 288 b.
- 10 Janbersieva U.T. *Iztileuovtin Adebii murasy.* – Almaty: Arys, 2013, - 332 b
- 11 Satemirova D. *Erimbet Koldeibekulyynyn Adebii murasy jAne akyndyK orta dAsturi. Kand. Dis. Avtofef.* – Almaty, 2001-

МРНТИ 17.82.93

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-7804.46>

Орда Г.Ж.,¹ Асқарова Г.С.²

¹М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты,
Алматы, Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ДӘСТҮР ҰЛАСУЫ

Аннотация

Мақалада бастауын ауыз әдебиеті үлгілерінен алатын қазақ балалар әдебиетіндегі дәстүр сабақтастығы қарастырылған. Әдебиеттің қай дәуірін алып қарасаңыз да қаламгерлер балаларға арнап көркем шығармалар жазып отырғаны назарда ұсталған. Көркем әдебиеттің негізгі қызметтерінің бірі – оқырманды тәрбиелеу болса, ақын-жазушылар кез-келген шығармасында оны жадында ұстап, қазақ балаларына тәлім-тәрбие берер құнды дүниелер жазғаны нақты мысалдармен көрсетілген. Балалар әдебиетінің классиктерінен үйренген Б.Жылқыбекұлы, С.Дүйсенбиев, С.Досжан, Р.Сауытбай сияқты балаларға арнап шығарма жазып жүрген ақын-жазушылардың туындыларын талдау арқылы қазіргі балалар әдебиетіндегі көркемдік-эстетикалық жетістіктер ғылыми сараланған. Қазіргі қазақ балалар әдебиетіндегі дәстүр ұласуы санамақ, жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, өтірік өлең, ертегі, аңыз, әңгіме сияқты жекелеген шағын жанрлар бойынша тұжырымдалған. Ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып ғылыми пайымдаулар ұсынылған.

Түйін сөздер: санамақ, жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, өтірік өлең, ертегі, аңыз, әңгіме, фэнтези.

Orda G.,¹ Askarova G.²

¹Chief researcher of M.O. Auevov Institute of Literature and Art,
Almaty, Kazakhstan

²Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Almaty, Kazakhstan,

CONTINUITY OF TRADITIONS OF KAZAKH CHILDREN'S LITERATURE

Abstract

The article discusses the continuity of the traditions of Kazakh children's literature, which originates from the samples of oral literature. Regardless of the age of the literature, it is important to note that writers write works of art for children. One of the main functions of fiction is to educate the reader, and in any work of poets and writers, it is shown with specific examples that they remember this and write valuable things that will bring up Kazakhstani children. A scientific analysis of the artistic and aesthetic achievements of modern children's literature is carried out by analyzing the works of poets and writers who wrote for children, such as B. Zhylykbekovich, S. Duisenbiev, S. Doszhan, R. Sautbay, who learned from the classics of children's literature. The tradition of modern Kazakh children's literature is based on certain subgenres such as counting, riddles, proverbs, songs of lies, fairy tales, legends, stories. Scientific opinions are presented based on the opinions of scientists.

Keywords: counting, riddles, proverbs, verses of lies, fairy tales, legends, story, fantasy

Орда Г.Ж.,¹ Аскарова Г.С.²

¹ Института литературы и искусства им.М.О.Ауэзова,
Алматы, Казахстан

²Казахский Национальный педагогический университет им.Абая,
Алматы, Казахстан

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

В статье рассматривается преемственность традиций казахской детской литературы, берущая свое начало на образцах устной литературы. Независимо от возраста литературы, важно отметить, что писатели пишут произведения искусства для детей. Одна из основных функций художественной литературы - просвещение читателя, и в любом произведении поэтов и писателей на конкретных примерах показано, что они запоминают это и пишут ценные вещи, которые будут воспитывать казахстанских детей. Научный анализ художественных и эстетических достижений современной детской литературы осуществляется путем анализа произведений поэтов и писателей, писавших для детей, таких как Б. Жылқыбекович, С. Дүйсенбиев, С. Досжан, Р.Сауытбай почерпнувших у классиков детской литературы. Традиция современной казахской детской литературы основана на определенных поджанрах, таких как счет, загадки, пословицы, песни лжи, сказки, легенды, рассказы. Научные заключения представлены на основе мнений ученых.

Ключевые слова: счет, загадки, пословицы, песни лжи, сказки, легенды, рассказы, фэнтези

Кіріспе. Ауыз әдебиеті үлгілерінде балаларға арналып жазылған шығармалар жетерлік. Кез келген ана баласының жақсы азамат болып өсуін қалайды, сол арман-мақсаттарын жырға қосып айтады. Сондықтан бесік жырында ананың баласына деген арман-мақсаттары, тілектері орын алды. Халық поэзиясындағы бесік жыры, тұсау кесер жыры, санамақ, өтірік өлең, төрт түлік мал туралы жырлар, жаңылтпаш, жұмбақ, мақал-мәтелдердің бала тәрбиесіне қосар үлесі зор. Фольклортанушы ғалым К. Матыжановтың: “Адамзаттың рухани дүниесіндегі мифтік сананың орыны әлем ғалымдарының назарынан тыс қалған емес. Бұл тұстағы бірден-бір құнды дерек көзі – әркез фольклор болып келеді” [1], – деген пікіріне сүйенетін болсақ, қазіргі қазақ балалар әдебиеті де бастауын ауыз әдебиеті үлгілерінен алатыны белгілі. Қазіргі таңда ауыз әдебиетінің құнарынан қанып ішкен, балалар әдебиетінің классиктерінен үйренген ақын-жазушылар балаларға арнап түрлі жанрда шығармалар жазуда.

Тәуелсіздік алғаннан бастап қазақ қаламгерлері сан алуан тақырыптардағы ізденістерін арттырды. Бүгінде кеңес уақытында бұрмаланған тарихымыз, салт-дәстүріміз, ұлттық құндылықтарымызды қайта жаңғыртқан шығармалардың қатары көбеюде. Солардың ішінде ұлттық әдебиетіміздің негізгі саласының бірі – балалар әдебиетінде сан түрлі тақырыптар игерілуде.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев: “Біздің халқымыз рухани мұраларын сақтап, ұлттық тарихын зерттеуге, мәдениетін жан-жақты қолдауға әрдайым мән береді. Бұл берік ұстаным Тәуелсіз Қазақстан кезеңінде жаңа сипат алып отыр [2], – деп, тұтас түркі тектес елдерге ортақ жауһарларымызға, Алтын орда, Қазақ хандығы тұсындағы құнды мұраларымызға тоқталып, олардың бүгінгі таңда жалғастық тауып отырғанына көңіл аударған болатын. Осының көрінісі ретінде балалар әдебиетінде аңыз-эпсаналар мен тарихи ескерткіштердегі хандар мен батырлар бейнесіне көңіл аударыла бастады. Қаламгерлер әдеби ертегі, әңгіме, өлең жолдарында тарихи кейіпкерлерге көңіл бөлсе, заманауи тақырыптағы шығармаларда балалар өмірін бүгінгі қоғам өмірімен байланыстыра суреттеуде.

Әдістеме. XX ғасырдың тоқсаныншы жылдарынан бермен қарай К. Матыжанов қазақ фольклорындағы балалар поэзиясының алатын орнын, Ә. Әмірова ересектер тобындағы балаларды қазақ балалар әдебиеті арқылы адамгершілікке тәрбиелеудегі қызметін, З. Абдуллина Б. Соқпақбаев, М. Гумеров, М. Қабанбаев шығармаларындағы кейіпкерлердің тілдік тұлғасын, Ә. Аманжол балалар поэзиясының генеалогия, типология, поэтикалық даму бағыттарын, Қ. Сапарбаева Әнуарбек Дүйсенбиевтің әдеби мұрасын, А. Ақтанова қазақ балалар драматургиясын зерттеді. Бұл еңбектерде ауыз әдебиеті үлгілерінен бастап, 1980-1990 жылдарға дейінгі аралықтағы балаларға арналған шығармалар зерттелді.

Ал, бұл мақалада соңғы отыз жыл көлемінде жазылған туындылар зерттеу нысанына алынды. Отыз жылдағы балалар әдебиетін бір мақалада тұтас қарастыру мүмкін болмағандықтан, Б.Жылқыбекұлы, С.Дүйсенбиев, С.Досжан, Р.Сауытбай сияқты ақын-жазушылардың жекелеген шығармалары зерттеліп отыр. Балаларға арналған көркем шығармаларды талдауда ғылымдағы герменевтикалық және көркемдік талдау, тарихи-функционалдық, тарихи-салыстырмалы, жүйелілік-құрылымдық сынды әдістер тиімді пайдаланылады.

Қазіргі қазақ балалар әдебиетінде жекелеген жанрлар бойынша дәстүр сабақтастығын көрсету үшін С.Қирабаев, Қ. Ергөбек, Ш. Керім сияқты ғалымдардың балалар әдебиеті туралы пікірлері бағыт-бағдар берді.

Нәтижелер және талқылау. Тәуелсіздік тұсындағы балалар әдебиетінің беталысы, даму бағыты қандай деген сауалға жауап беру үшін жекелеген қаламгерлердің шығармаларына үңіліп көрелік. Балалар ақыны Б.

Жылқыбекұлы шығармаларының өзіндік айтары бар. Ауыз әдебиеті үлгілерінен жалғасып келе жатқан үрдіс – балалар әдебиетінің ауыз әдебиетінің шағын жанрларымен дәстүрлі жалғастығын үзбеуі болса, ақынның “Қос құлыншақ” [3] жинағына енген шығармалардан қазіргі балалар әдебиетіндегі дәстүр ұласуын көруге болады. Автор мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндерге арнаған шығармаларында жұмбақ, санамақ, жыл қайыру үлгілерін балалардың жас ерекшелігіне сай қарапайым да, түсінікті тілмен жеткізе білген. Ақынның тілі жеңіл болғандықтан оны балалар тез қабылдап, жатқа айтары белгілі. Жұмбақ жанры туралы фольклортанушы Ш. Керім: “Жұмбақ та қоршаған ортаны жыға білу мақсатындағы танымдық жанр, ол да сауал қойып, соны салыстыру мен ұқсату жолымен табуды, ой жүгіртуді тілейді. Сондықтан айналасымен тереңірек танысуға құмарланған балалар танымдық нышаны басым жұмбақты жанына жақын тұтады”, – деген болатын [4, 783]. Ғалымның осы пікіріне сүйене отырып ақынның жұмбақтарына көңіл аударып көрелік:

*Ортасы түйір,
жарыққа үйір.
Көрінбес олсыз,
жақын мен қиыр (зөк) [3, 46].*

Автор жұмбақтың жауабын жазғанда әріптерді соңынан басына қарай, оңнан солға қарай орналастырған. Көзге қатысты мәліметтерді айтып келеді де оны жұмбақ етіп жасырады. Балалар көруге қатысты ойланатыны белгілі. Сол сияқты қайшы туралы жұмбағы да қызықты оқылады. Үлкендер үшін аталған жұмбақтың шешімін табу қиындық туғызбайды, бірақ балаларға оның жауабын табу үшін біраз ойлануға тура келеді. Ақынның жұмбағынан қазақ халқының менталитетін байқауға болады. Қалада өскен балалар қой қырқуды көрмегенмен, ауыл балалары төрт түлік малға қатысты дүниелерді күнделікті өмірде біліп өседі. Осы жағынан келгенде автор жұмбақты мал шаруашылығымен байланыстырып отыр.

Халық ауыз әдебиетіндегі санамақ жанрын балалар қаламгерлерінің барлығы дерлік түрліше қолданғаны балалар әдебиетінің тарихынан белгілі. С. Қирабаев санамақ жыры балаға сан үйретуден туғандығын, онда сан, цифрлар жеке айтылмай, кейде аталуы ұқсас екінші бір затпен қосақталып кейде сан, цифр тәуелдік және атау түрінде өзара тіркесіп қайталанатындығын айта келіп, олардың негізгі мақсаты – жас баланы санды тез жаттап алуға баулу екеніне көңіл аударған болатын [5, 300]. Ғалымның осы пікіріне сүйенетін болсақ, Б. Жылқыбекұлы бүлдіршіндерді:

*Бір дегенім – Ай.
Екі дегенім – май.
Үш дегенім – тай.
Төрт дегенім – шай [3, 32].*

– деп басталатын өлеңінде ұқсас сөздерді тізбектеп беру арқылы онға дейін санауға үйретуді көздейді.

Бірден онға дейін бүлдіршіндерді санауға үйретудің жолын автор тиімді пайдаланған. Сонымен бірге өлең жолдарын әдемі ұйқасқа құру арқылы оны тез жаттап алуды да ойластырған. Өлең жолдарының соңы ай, май, тай, шай, бел, ел, көл, сел, жел, нөл болып бір-біріне ұйқасып келуінің өзі тілге жеңіл болғандықтан тез жатталатыны анық. Міне осылайша автор бүлдіршіндердің жас ерекшелігін ескеріп, олардың ұғымына жеңіл, өздеріне таныс сөздерді пайдаланған.

Ақынның бір шумақтан тұратын “Қарға”, “Піл”, “Тышқан”, “Қоқсық”, “Шалғы”, “Қарағай”, “Түн”, “Үйрек сыры”, “Ұшу”, “Еліктің лағы”, “Уақыт” сынды өлеңдерінде жан-жануарлар мен құстар, заттар мен қошаған орта туралы бүлдіршіндерге танымдық-тәрбиелік мәліметтер ұсынған. Олар қоқсық туралы оқып отырғанда қоршаған ортаны көздің қарашығындай аялау керектігін, өздері де табиғат ананың бір бөлшегі екенін түсінеді. Жолда жатқан қоқысты алып күресінге тастаған баланың “Ұялып мен кетемін, қоқсық жатса жолда” деген сөзіне қарап, оның қатарлары да өз жолдарын қоқыстан тазалап жүретін болады. Міне көріп отырғанымыздай, ақынның бүлдіршіндерге арналған өлең-тақпақтарының тәрбиелік мәні ерекше. Сонымен бірге автор өз оқырмандарының жас ерекшелігін жадында мұқият ұстап отырғандықтан олардың түсінігіне ыңғайлы жеңіл тілмен, әдемі ұйқастарды шеберлікпен пайдаланған. Осының өзінен қазіргі таңда балалар қаламгерлерінің қазақ балалар әдебиетінің тарихында қалыптасқан дәстүрлі жолды тиімді пайдаланып отырғаны көрінеді.

Ақынның бастауыш сынып оқушыларына арналған “Ай анаға сәлем” [6] жинағына енген шығармаларын іріктеп қарайтын болсақ, оларды өз ішінен бірнеше топқа жіктеуге болады. “Ғалым болғым келеді” деп аталатын бірінші тарауға “Отан”, “Алаш туы”, “Кітап оқу”, “Кітап сатып аламын”, “Бес алам”, “Алаш қамын ойлаған” сияқты шағын тақпақтар топтастырылған. Ақын аталған өлеңдер арқылы бастауыш сынып оқушыларын сабақты жақсы оқуға шақырады. Ол білімді адамның Отанға қызмет жасайтындығына, “Білекті бірді, білімді мыңды” жығатынына сендіреді.

“Торғай ерте тұрады” деп аталатын екінші тарауда балаларға қоршаған орта мен жан-жануарлар туралы мағлұмат береді. “Піл” өлеңінде пілдің өзі қанша үлкен болғанмен, оның көзі кіп-кішкентай екенін айтса, “Ерте тұрады” өлеңінде күнмен таласып ерте тұратын торғай мен өрмекшінің тірлігіне тоқталады да оларды түске дейін пырылдап ұйықтап жататын жалқау мысықпен салыстырады. Өлеңді оқып отырған баланың мысық

сияқты жалқау болғысы келмейтіні, олардың да торғай мен өрмекші секілді таң азаннан тұрып тірлік істеу керектігін түсіндіреді. Өрмекші тынбай тор құрып жүргенде ол шыбындарды ұстаса, торғай – әскер секілді қырағы құс. Ол қырағылықпен бәрін қалт жібермей бақылап тұрады. Өлеңді оқып отырған баланың торғай сияқты қырағы әскер болуды, өрмекші сияқты еңбекқор болуды армандайтыны анық. “Үйрек сырғы”, “Еліктің лағы”, “Ит бейнесі”, “Қарлығаш келді”, “Балық” өлеңдерінде жан-жануарлар мен құстардың өмір тіршілігінен хабар берсе, “Шалғы”, “Күнбағыс”, “Жеті қарақшы”, “Күн әке, ай ана” өлеңдерінде қоршаған орта мен космогония туралы бүлдіршіндерге мағлұмат береді.

“Жалқау үйрек жатады” деп аталатын үшінші бөлімге енген “Тышқан”, “Құтылу”, “Тәрбиесіз құлын”, “Жалқау үйрек”, “Ұйқыашар”, “Тауық” өлеңдерінде тышқан, күшік, құлын, үйрек, қоян, тауықтардың тіршілігі арқылы балаларды өмірге икемдесе, “Тау басында тарғыл елік” деген төртінші тараудағы “Біз бақытты баламыз”, “Ұнатамын”, “Ұшамын”, “Баласымын”, “Жаным апа”, “Жүрейінші сайрандап” өлеңдеріне бүлдіршіндердің шат-шадыман өмірі негіз болған.

Ақынның “Айжарық” [7] жинағына бастауыш сынып оқушыларының ішінде мектеп қабырғасына жаңа барған балаларға арналған шығармалары топтастырылған. “Атамның аты”, “Өз бөлмем”, “Ана тілім”, “Нан қадірі”, “Отан”, “Ерте тұрамын”, “Кітап оқу”, “Тілашар”, “Тазалық”, “Сыйластық”, “Білім қадірі”, “Батыр болам” өлеңдерінің тәрбиелік мәні жоғары. Ақын жас балаларды болашақ үлкен азамат болуға бағыт-бағдар береді. Бірде білімнің қадір-қасиетін түсіндірсе, енді біре “ерте тұрған әйелдің бір ісі артық, ерте тұрған жігіттің ырысы артық” болатынын түсіндіреді. Бала қиялын танытатын “Болғым келеді” өлеңінде жас бала бірде жаңалық ашатын ғалым, енді бірде жыр шашатын ақын, тағы бірде биік таудан асатын ұшқыш болғысы келеді. Ал, “Заңгер бала” өлеңіндегі бала заңға бойұсыну керектігін айта келіп, өзінің заңгер болғысы келетінін білдіреді. Осылайша ақын жеңіл тілмен, нақты мысалмен балалардың санасына заң туралы мағлұматты құяды. Заң білмейтін болсаң қылмысты қалай жасап қойғаныңды түсінбейсің. Сондықтан автор әрбір бала өз құқығын қорғау үшін заңды білуі керек екендігін баса айтады.

Тәуелсіздік тұсында балаларға арнап шығарма жазып жүрген қаламгердің бірі – жазушы Сәбит Дүйсенбиев. Жазушы “Шыршаның көз жасы” әңгімесімен қазіргі жас оқырмандарға ой салады. Кішкентай Ақботаның аулада өсіп тұрған шыршаға деген мақаббаты оның қоршаған ортаға деген сезім-күйлерін көрсетіп тұр. Ал, үп-үлкен қыз шыршаға деген аяушылық сезімнен жұрдай еді. Кішкентай бүлдіршіндердің санасына, қабылдауына сай етіп жеңіл тілмен жазылған шағын әңгімеде жазушы Ақбота мен үлкен қызды қарама-қарсы суреттеу арқылы адам баласының бір-біріне ұқсамайтынын көрсеткен. Жаңа жылды қарсы алу үшін өсіп тұрған шыршаны кесіп алу – табиғатқа, қоршаған ортаға адам қолымен жасалған қастандық.

Әңгіме: “Түс көрді. Түсінде дәу қыз бастаған қарақшы топ Медеу шатқалындағы шыршаларды жапырып кесіп жатыр. Ал шыршалар зар жылайды. Жасыл желектерінен жас парлайды. Бәрінің даусы қосылған сәтте бүкіл тау күңірөнді... Әне, дәу қыздың айбалтасы тағы да жарқ ете түсті. “Доғарындар!” Ақбота ұйқысынан шошып оянды. Су терге түсіпті.

– Не болды, ботам-ау, түс көрдің бе? – деп, апасы бәйек болып жатыр.

– Түсімде шыршалар жылады, – деді солығын әрең басқан Ақбота. – “Апа, бұдан кейін жаңа жылды жасанды шыршамен-ақ қарсы алайықшы”, – деп аяқталады [8].

Жазушы ауыз әдебиеті үлгілерінен жалғасып келе жатқан түс көру мотивін балаларға арналған шығармаларда да пайдалануға болатындығын көрсеткен. Ақботаның түсіндегі жасыл желектерінен жас парлап жылап тұрған шыршалар – оның өңіндегі кесілген шыршаға деген жанашырлығының ұйқыдағы көрінісі. Жайқалып тұрған шыршаның Жаңа жыл кешін өткізу үшін кесілгеніне жаны жабырқаған Ақбота оны ұмыта алмай қиналады. Сондықтан ол түсіне еніп тұр. Қаламгерлер мұндай түстерді болашақтан аян беру мақсатында пайдаланатынын ескеретін болсақ, болашақта жаңа жыл кешіне шыршаларды кесу тоқтатылмақ. Авторлық ұстаным алдағы уақытта балалар жасанды шыршаларды пайдаланатын болады дегенге саяды.

Жазушының “Қарлығаштың ұясы” шағын әңгімесінің де өзіндік айтары бар. Қарлығаштың ұясы туралы аңыз-әңгімелерді, ертегілерді оқып өскен балалардың кез-келгені қарлығаш деген киелі құстың ұясын бұзуға болмайтынын біледі, түсінеді. Себебі, қарлығаш ұя салған үйге ризық-несібе келеді, молшылық болады деген наным-сенім қалыптасқан. Төле би бабабыз жаугершілік кезінде үйіне қарлығаш ұя салғандықтан үйін жыға алмай, жалғыз үй жұтта қалып қояды. Оны көрген жоңғардың қолбасшысы бұл кісі тегін адам емес деп, оның өзіне де, үйіне де тиіспейді. Содан кейін Төле биді ел Қарлығаш би деп атап кетеді. “Қарлығаштың құйрығы неге айыр” деген ертегіден бесіктегі баланы құтқару үшін құйрығының айыр болып қалғаны туралы ертегіні, қарлығаш туралы түрлі аңыздарды қазақтың кез келген баласы біледі. Өздері киелі санайтын кіп кішкентай құсқа әр бала құрметпен қарап, олардың ұясын бұзбайды. Ал, аталған әңгімедегі Гүлмамал есімді қызды қарлығаштың ұясын бұзғаны үшін анасы жазалайды. Кішкентай балапандардың ұясын бұзған қызын бір апта бойы қасына жатқызбайды. Әңгіме: “Ең өкініштісі, қарлығаштар бұдан кейін, қанша күтсе де, Гүлмамалдың үйіне ұя салмады” деп аяқталады. Авторлық ұстаным қарлығаштың ұясын бұзуға болмайды дегенге саяды. Қарлығаштар – қанша ұйымшыл болса, өздеріне жасалған қиянатты кешіре алмайтын нәзік тіршілік иесі. Олар ұйымдаса, бір-біріне көмектесе жүріп тіршілік ететінін оқыған бала да қарлығаштар сияқты жанындағы жандарға қамқор болуды үйренеді. Әңгімені оқыған, тыңдаған балалар кішкентай құстардың тіршілігінен тәлім-тәрбие алып, олардың ұясын бұзуға болмайтынын біліп өседі. Гүлмамалдың үйіне қарлығаштардың ұя

салмауы – жазаның ең үлкені. Жазушы енді олардың үйіне ырыс-несібе келмейді дегенді оқырмандарына айтып отыр. Тәртіпсіздік жасаудың артында осындай үлкен қасіреттердің жататыны – өмірден алынған оқиға.

Жазушының “Алматының апорты” ертегісіне Алматы қаласы, Медеу шатқалындағы алмалардың әңгімесі негіз болған. Алма бағына туысқандарын көріп қайту үшін апорт алма іздеп келеді. Ол келген бойда өздері шөл қандырған бұлақты іздеп таппайды. Бұлақтың суы тартылған, туысқандарының пішімі өзгерген. Бір кездері исі мұрын жаратын, қып-қызыл, үлкен-үлкен болып келетін апорт алмалар бүгінде тіптен өзгерген. Ертеректе жабайы алма мен апорт алмасын будандастыру арқылы Медеу деген бағбан ата алматының апортын шығарған болатын. Алматының Медеу шатқалында ғана өсетін апорт алмалар бүгінде бастапқы түрін, дәмін жоғалтуда. Оның себебін тау бөктерінен түскен апорт алма туысқандарына адамдардың табиғаттың тыныштығын бұзып, таудың бөктеріне дейін үй салумен, ауаның ластануынан ағаштардың ауыруымен түсіндіреді. Жемістері ұсақтала бастаған соң, бір топ отбасы өздерінің табиғи болмысын сақтап қалу үшін таудың басына қарай көшіп кеткенін айтады.

Бір кезде адам қолымен жасалған жақсылықтан әлемде жоқ алманың түрі өсіп шықса, ХХІ ғасырда адам қолымен сол алмалар жоғалуда. Адамзат баласы игілікті істер жасағанда ғана жақсылық көбейеді екен. Ал, адам қолымен қоршаған ортаның, табиғаттың экологияға ұшырауы өкінішті.

Ертегі апорт алмасының:

“– Жоқ, мен қала алмаймын. Қалсам, бір-екі жылдан кейін мына сендер сияқты болып қаламын. Өзірше сақтала тұрайын. Экология түзелгеннен кейін міндетті түрде ораламын, – деді ол”, – деген сөзімен аяқталады.

Автор алмалардың осы сөзімен қоршаған табиғатты аялау керектігін ұқтырады. Бір кездері баланың басындай болған үлкен, қып-қызыл болып иісі аңқыған апорт алмасы бүгінде жоғалып кеткені рас. Париж, Германияның Мангейм қаласында өткен жеміс-жидек көрмелеріне Медеу ата отырғызған апорт алмалар қатысып, қазақ даласын, Медеу шатқалын әлемге танытқан болатын. Табиғат ана сый еткен, Медеу шатқалында ғана өсетін алма түрлерінің бүгінде жойылып бара жатуы өкінішті. Жазушы осы ертегі арқылы жас балаларға табиғат берген кез-келген затты күтіп, ұқыпты етіп ұстамаса жойылып, жоғалып кететіндігін түсіндіреді. Осы ертегіні оқыған, тыңдаған кез келген бала қоршаған ортаға, табиғатқа қамқорлықпен қарауды түсінетін болады.

Жазушының Сабантой мерекесінде болған оқиға туралы “Күз неге ашуланды?” деген ертегісі де қызықты. Мектепте Сабантой мерекесін атап өтпек болған оқушылар орталарына қадірменді қонақ етіп Күзді шақырады. Бірі қарбыз, бірі алмұрт, бірі алма, енді бірі қарақат, енді бірі шабдалы болып киінген балалардың өзі туралы мақтауларын естіген сайын күз түнере түседі. Оны түсінбеген балалар “Күздің түнеріңкі күндері көп болады ғой. Бәлкім сондай күндерге тап болған шығармыз?” деп ойлайды. Күз өзіне сөз тигенде ренжіп отыруының себебін осы жиынға жылдың төрт маусымы түгел қатысуы керектігімен түсіндіреді. Осы меркенің өтетінін естіген басқа маусымдардың реніші де орынды. Егер Қыс, Көктем, Жаз өз міндеттерін толық атқармаса, Күздің мол ризыққа кенелуі екіталай. Күздің не себепті ренжігенін түсінген балалар тез арада Қыс, Көктем, Жазды қонаққа шақырады. Жылдың бар маусымы жиналғандықтан Сабантой меркесі дүркіреп өтеді.

Ертегі жанры туралы балалар әдебиетін зерттеуші Қ.Ергөбек былай деген болатын: “Қазіргі қазақ балалар поэзиясында тәуір өркендеп, еркін қанат жайған жанр үлгісінің бірі – ертегі” [9, 358]. Жазушы аталған ертегі оқиғасымен жылдың әр маусымының атқаратын қызметтерін Күз сөзімен оқырманға түсіндіреді. Ертегіні оқыған балалар күзде қамба астыққа, дастарқан жеміс-жидекке толғанда әр маусымның сол мол байлыққа сіңірген өз үлесі бар екендігін біліп отыратын болады. Жазушы осылайша ертегі кейіпкерлерінің тілімен күзгі мол байлыққа әр маусым өз үлестерін қосатыны туралы мәлімет береді.

Жазушының “Асық зауыт” әңгімесінен жас баланың психологиясын жазбай тануға болады. Нағашысы алып келген дәу сөмке базарлықтың ішінен шыққан әжесі беріп жіберген қос уыс асық – Ермек үшін ең үлкен сыйлық. Жексенбіні асыға күткен ол бар асығынан көзді ашып-жұмғанша айырылып қалады. Ойынға жиналған балалардың бар асығын арқардың асығынан жасаған Абзалдың сақасы сыпырып алған еді. Ермектің қорғасын құйып жасаған сақасы арқардың сақасының қасында көзге ілікпей, қауқарсыз болып қала берді. Басы салбырап үйге көңілсіз қайтқан ол түнде түс көреді. Түсінде асық зауытынан ақтарылып жатқан асықтарды көріп, таңертең көңілді оянады. Әңгіме: “Түс көрді. Түсінде асық шығаратын зауыт ашқан екен дейді. Асық дегенің тау болып үйіліп жатыр. Бұл уыс-уыс қып балаларға үлестіруде.

Түстің әсері ме екен, таңертең көңілді оянды” деп аяқталады.

Осылайша жазушы ауыз әдебиетінен жалғасып келе жатқан түс көру мотивін тиімді пайдаланып, болашақта бала арманының орындалатынына сендіреді.

Асық – ұлттық ойындардың бірі. Ұлттық құндылықтарға көңіл бөлген авторлық ұстаным – асық зауытын ашу арқылы күллі балаларды асық ойнауға баулу. Жылдамдыққа, ептілікке баулитын бұл ойын түрі қазіргі таңда ауылдың да, қаланың да балаларының арасына кеңінен тараған. Ауыл балаларына қарағанда қала балаларында мүкіндік аз, себебі, қала халқы қой бақпайтындықтан жиі-жиі қой союға мүміндігі бола бермейді. Олардың көпшілігіне Ермектің әжесі сияқты ауылдағы апалары сәлемдеме ретінде беріп жатады. Осындай жағдайда олар зауыттан дайын асықтарды сатып алатын болса, бұл ойын түрі де жанданар еді деген авторлық ұстаным балалар қиялынан туғаны анық. Олай болса автор бала қиялын кейіпкер түсіне араластыру арқылы ұлттық ойынның болашағына сенім білдірген.

Қазіргі таңда балаларға арнап көркем шығармалар жазып жүрген қаламгердің бірі – жазушы Сәуле Досжан [10]. Жазушының “Қарақанатты жеңген қайырымда қала”, “Жетім қозының зары”, “Қызғалдақтың қызы”,

“Маймақ қаз”, “Тышқан жылғы дүрбелең” ертегілері мен “Ақшаның кепиеті”, “Атамның атамекен жайлы әңгімелері”, “Жоғалып табылған қыз”, “Иені сағыну”, “Қашқынның зары”, “Нан қайдан келеді”, “Отқа оранған түн”, “Ұлдаш жеңгем” – бастауыш сынып пен жас өспірімдерге арналған шағын жанрдағы шығармалар. Аталған шығармалар – балаларды қайырымды, ибалы, мейірімді, отаншыл етіп тәрбиелеуде үлкен рөл атқаратын туындылар. “Қарақанатты жеңген қайырымда қала” ертегісіндегі “Сондай бір тату-тәтті, ырысты-берекелі, қызықты-мерекелі, ауызбірлікті өмір сүріп жатқан ғажайып қалаға себебін ешкім білмейтін бір ауру тарапты. Ауа жетпей алқынып, мұрындары иіс сезбей тұншығып, өкпелері қабынып, көздерінен жас, құлақтарынан бұлық ағыпты. Жасы ұлғайған қарттарына жаудай тиіп, баудай қырыпты. Дімкәсі басым жастарының да кеңірдегінен қыса бастапты. Тұтқиылдан келген мына зұлматтан шошыған халықтың есі шығып, емші-тәуіпті жағалап қаңғырып кетіпті. Олар ел аралаған сайын ауру еліріп, бірінен-біріне жұғып сансыратыпты”, – деген жолдарды оқыған бала 2020 жылдың көктеміндегі пандемия кезіндегі қала тіршілігін еске түсірері анық. Себебі қала жастарынан мың қыз, мың жігіттен құралған еріктілерді ұйымдастырған Жолбарысхан қыздардың жартысын дәрі-дәрмек жасайтын ғалым ағаға көмектесуге, қалған жартысы мен жігіттердің жартысын үйлерінен шыға алмай қалған тұрғындардың азық-түлігін жеткізуге жұмсайды да, өзі қасына бес жүз жігітті алып Қарақанатты қолға түсіруге тау шыңына аттанады. Жазушының Тәңіртаудың баурайында орналасқан Алматау қаласы Алматы екенін жазбай танимыз. Қайырымды қала тұрғындарын шетінен жалмап жатқан Қарақанат құсты Жолбарысхан бастаған бір топ ерікті жастар жеңіп, оны өлтіреді. Қалабасы тағайындаған сыйлықтан бас тартқан Жолбарысхан батыр оны жол көрсеткен көріпкелге, қасындағы еріктілерге, ғалымға, мерт болған жігіттердің отбасына беруді ұйғарады. Жолбарысханның: “Халқым! Міне, біз бірге болған соң Қарқанаттан келген тажалды жеңдік! Бірлік бар жерде – тірлік бар! Қазынаның байлығы – халықтікі. Сіздердің игіліктеріңізге жаратылады. Біз арқашан біргеміз!”, – деген шешімі авторлық ұстанымды аңғартады. Жазушы балаларға “бірлік түбі – береке” екенін олардың бірлесіп Қарақанатты жеңуімен түсіндіреді.

Ал, “Қызғалдақтың қызы” ертегісінің кейіпкері – Гүлқыздың тегі – Қызғалдақ болса, Отаны – Қазақстан. Жазушы “Әлемде ең биік Хантәңір деген шыңы бар Тәңіртау деген таудың бауырында қызғалдақты алқапта дүниеге келді, яғни жаралды”, – деп жас оқырмандарына қызғалдақтың отанынан хабар береді. “Біздің еңбегіміз сол – үлбіреп, нәзік болып өсіп, көзге қуаныш, хош иісімізбен жанға рахат сыйлау. Сан алуан саябақтарда көзге көрік беріп жайқалып тұру. Біздің пиязшығымыз бен жапырағымыздан дәрі-дәрмек те жасайды”, – деген сөзінен гүлдің де еңбек ететінін түсінген балалар өздерінің міндеттерін саралап, шамаларына қарай еңбек етуге дағдыланады. Жоғарыда аталған шығармалардың барлық кейіпкерлері жас оқырмандарды отанына, еліне адал қызмет етуге шақырады.

Осы қатарды жазушының ауыл балаларының өмірінен алынған оқиғаларға құрылған “Ауылдан шыққан миллионер” повесі толықтырады [11]. Жазушы ауылдан шыққан балалардың да миллионер бола алатынын жеке кейіпкердің өмір тіршілігімен нанымды суреттеген. Әкеден жастай жетім қалған Жомарттың анасына қолқанат бола жүріп, мектеп қабырғасында жүргенде табыс табуы, еңбекке ерте араласуы, спортпен тұрақты айналысуы, сабақты үздік оқуы – болашақ миллионердің қалыптасу жолдары. Мектепте үздік болған жомарт жоғары оқу орнына түскенде де алдыңғы қатардан көрінуді өзіне талап етіп қояды. “Жоғары математика”, “Макроэкономика”, “Эконометрика”, “Экономикалық теория”, “Қаржы сабағы” деген пәндерге ерекше ынтамен кіріскен студент ұстаздарының да көзіне түсе бастағанын: “Таудай талабы бар, әр лекциясын ынтасымен тыңдайтын шәкіртті профессор Боранбай Жүсіпбеков бірден ұнатты” [11, 61], – деген автор сөзінен көруге болады.

Оқырман Жомарттың өмірінен сабақ алады, өмірге құштарлықты үйренеді. Ол сабақты үздік оқумен бірге ұстазы Боранбай Жүсіпбековтің жанашырлығымен, қамқорлығымен жеке кәсібін де ашып үлгереді. Студент күнінен кәсібін ашқан ол болашақта үлкен кәсіпкер болып еліне қызмет етеді. Жомарт – кез-келген ауыл баласына үлгі-өнеге болатын кейіпкер. Көркем шығарма қызметінің бірі – оқырманды тәрбиелеу болса, жазушы жекелеген кейіпкерлерімен оқырманын өмір сүруге, жақсы оқуға, болашақта үлкен кәсіпкер болуға тәрбиелейтіні анық.

Қазіргі балалар әдебиетінде тағы бір көркемдік ізденіс Р. Сауытбайдың фэнтези жанрындағы шығармалардан көрінді. Жас оқырмандарға арнап ертегі фэнтези жазып жүрген жазушының “Қиял әлемі” жинағына ертегілер топтастырылса, “Шоко әлем” [12] кітабы фэнтези жанрында жазылған. Ғылыми фантастика мен ертегі жанрының арасындағы фэнтези батыс әдебиетінде ХХ ғасырдың басында пайда болғаны белгілі. Ал, оның үлгілері, нышандары қазақ әдебиетінде 1970-1990 жылдардағы жас өспірімдерге арналып жазылған М.Дүйсеновтің “Біз – күн перзентіміз”, “Бір – аспанның астында”, “Сағанатас сырлары”, Б.Сокпақбаевтың “Он алты жасар чемпион”, “Бақыт жолы”, “Өзім туралы”, Р.Тоқтаровтың “Таңбалы жарғақтың құпиясы”, Т.Рымжановтың “Зәйтүнқарлығаштың ерлігі”, “Гүл Ағашы”, “Күн перзенттері”, “Ерден батыр” шығармаларында көрініс тапқан болатын. Олай болса, бұл жанрдың үлгілері қазақ әдебиетінде болған, тәуелсіздік тұсында Р. Сауытбай сол жанрды жаңа қырынан дамытып отыр. “Шоко әлем” кітабындағы заттар шоколад пен халвадан жасалған. Тек тәттіден жасалған таңғажайып әлемде Елдес пен Рауза қызықты да қорқынышты саяхатқа шығады. Олардың мақсаты – ұрланған шоколад дәндерін еліне қайтару. “Шоко әлем” кітабы өз ішінен “Шокоцент”, “Екі үміт”, “Сүт көлі”, “Нуа ұстаз”, “Тақиялы періште”, “Аспандағы шайқас”, “Ғанундағы оқиғалар”, “Жұлдыз жағушы”, “Жұлдызды саяхат”, “Баяуөлгей”, “Ащы жоспар”, “Қазансел”, “Жаман шаман”, “Арам ой”, “Теруес”, “Қояншық Қоянкір”, “Ә” жоспары”, “45” дәрежелік саяхат”, “Е”, “Туар-

дд”, “Алып жүрек”, “Арай апа”, “Ақымақтар қаласы”, “Жабысқақ дала”, “Сиқырлы саяхат”, “Көкенің ішінде”, “Кітаптың күші” деген тақырыпшаларға бөлінген.

Фэнтезиде Тәтті тауының етегінде, Бал көлінің жағасында орналасқан Шококент қаласының кереметтеріне тап боламыз. Тәтті-тәтті сөйлеп, тәтті түс көріп, тәтті ұйқыға бөленетін шококенттіктердің үйлері шоколадтан жасалғандықтан, бүлдіршіндер үйдің қабырғаларын кеміретіндіктен ата-аналар жыл сайын үйлерін жөндеуден өткізетін. Шындық болмысымызда болуы мүмкін емес, бұл дүниеде жоқ әлемді шококент қалашығының тыныс-тіршілігінен көруге болады. Шококент тұрғындары өздерін «шокилер» деп атайтын болғандықтан, олардың арасында Айшоко, Нұршоко, Жашоко, Байшоко, Шоқан, Шоқай, Шокобай, Шокоару, Шоконұр сияқты есімдер жиі кездесетін. Сиқырлы шоколад дәндерін періштелер ежелгі заманда аспаннан түсіргендіктен оның сырын ешкім білмейтін. Бұл қаланың ағаштары халуадан, тастары кэмпиттен, бұлттары тәтті мақтадан болатын. Сиқырлы дәннен алынған шоколадтар жаңбырға ерімейтін, бірақ соңғы жауған жаңбырдан бүкіл қала үйлері еріп, қаланың қасында шоколад көлі пайда болады. Ертегілердің финалы кейіпкердің мұрат-мақсатына жетіп бақытқа кенелуімен аяқталса, фэнтезиде қайғы мен қуаныш араласып келеді. Фэнтезиде өмірде болуы мүмкін емес оқиғалар жазушының қиял еркіндігімен аяқ астынан өзгеріске ұшырап отырады. Санаулы ғана сиқырлы шоколад дәндерін түздейімдіктер ұрлап әкеткенін білген Шокохан халқын жинап, Түздейімнен сиқырлы дәндерді қайтару керектігін айтады. Сиқырлы дәнді іздеуге бес батыр шығамыз деп дайын тұрғанмен, оны іздеуге Елдес пен Раузаны аттандырады.

Шығармаға әкелерін іздеп шығып, әжелері айтатын ғажайып үңгірге тап болған Елдес пен Раузаның басынан өткен оқиғалары негіз болған. Ежелден жауласып жүрген түздейімдіктер әлемді тұздандыру үшін шоко тұрғындарының тәтті шоколадтар өсіретін сиқырлы дәнін ұрлап кетеді. Жоқ іздеп шыққан кейіпкерлердің басынан өткерген сиқыр күштері оқырманын баурап отырады. Көркем әдебиеттегі туған жер туралы Т.Тебегенов пен С.Асылбекұлы: “Ата-бабалардан сақталған ұрпақтар жан діліне тән ерекшелік – дәстүрлі көркемдік ойлаумен туған жерінің сипатынан рухани нәр алып жігерленетіні, марқаятыны”, – деген болатын [13]. Осы пікірге сүйенетін болсақ, өз елдерінің болашағы үшін ұзақ сапарға шыққан кейіпкерлер басынан өткерген сан алуан оқиғалар кішкентай оқырмандар бойында әлемнің жұмбақ сырларын ұғуға, бауырмалдық, мейірімділік, батылдық қасиеттерін қалыптастыруға көместеседі. Осындай жетістіктерімен бірге бұл шығарманың негізгі кейіпкерлері бір тарауда Элия мен Райл, енді бірде Әдес пен Лауан деп кездесуі оқырманды шатастырады. Жазушы әр тараушада кейіпкер атын өзгерткенмен тұтастай алып қарағанда олардың барлығы – шығарма басында сиқырлы дәнді іздеп шыққан кейіпкерлер. Сонымен бірге сәтсіз құрылған сөйлемдер мен орынсыз қолданылған сөздердің кездесетіні шығарма авторының стильдік кемшілігін көрсетеді.

Қорытынды. Қазіргі қазақ балалар әдебиетіндегі көркемдік жетістіктің бірі – ауыз әдебиеті үлгілерінен жалғасып келе жатқан санамақ, жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, өтірік өлең, ертегі, аңыз-әңгіме, әңгіме жанрларының барлығы дерлік кездесетіндігі болса, фэнтези – бүгінгі балалар әдебиетіндегі жанрлық ізденіс. Мұның өзі қазіргі балалар әдебиетінде қалыптасқан дәстүрдің заңды жалғасы мен жаңашылдықты көрсетеді. Ақын-жазушылар балаларға арналған шығармаларымен отбасын, отанын, елін, қоршаған табиғатты сүйетін ұрпақ қалыптастыруға үлес қосуда. Жоғарыда аталған шығармалардан қазақ қаламгерлері балалар арасында жаңа қазақстандық патриотизм қалыптастыруда, ұлттық құндылықтарды насихаттауда тынымсыз еңбек етіп жатқаны байқалады. Балалардың арман-мақсаттарын ертегі кейіпкерлерімен байланыстыра білген авторлардың бала психологиясын еркін меңгергені олардың көркем шығармаларынан көрінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Матыжанов К., Даутова Г. Қазақтың отбасылық гұрып фольклорының этнографиялық байланыстары. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. “Филология ғылымдары” сериясы. 2020. – №2, (72). – 285 б.
- 2 Тоқаев Қ. К. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Азия қаламгерлерінің I форумында сөйлеген сөзі. – Егемен Қазақстан. – 4-қыркүйек, 2019.
- 3 Жылқыбекұлы Б. Қос құлыншақ. – Астана: “Мерей” баспасы, 2011. – 32 б.
- 4 Керім Ш. Жұмбақ. Кім.: Қазақ әдебиетінің тарихы. Он томдық. Т.1. – Алматы: ҚазАқпарат, 2008. – 812 б.
- 5 Қирабаев С. Қазақ балалар поэзиясы. Кім.: Көп томдық шығармалар жинағы. – Алматы: “Қазығұрт” баспасы, 2007. Т.2. – 416 б.
- 6 Жылқыбекұлы Б. Ай анаға сәлем. – Астана: “Өрнек” баспасы, 2013. – 56 б.
- 7 Жылқыбекұлы Б. Айжарық. – Астана: “Өрнек” баспасы, 2011. – 32 б.
- 8 Дүйсенбиев С. Балаларға арналған әңгімелер мен ертегілер. Қолжазба автордың жеке мұрағатынан алынды.
- 9 Ергөбек Қ. сылдырап аққан бұлақтай. Кім.: Арыстар мен ағыстар. – Алматы: “Өркеніет”, 2003. – 368 б.
- 10 Досжан С. Балаларға арналған шығармалар. Қолжазба автордың жеке мұрағатынан алынды.
- 11 Досжан С. Ауылдан шыққан миллионер. – Алматы, 2020. – 70 б.
- 12 Сауытбай Р. Шоко әлем // <https://massaget.kz/userpage/77780>

13 Тебегенов Т. С., Асылбекұлы С. Жұмекен Нәжімеденов поэзиясының көркемдік сипаты // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. “Филология ғылымдары” сериясы. 2020. – №4, (74). – 328 б.

References:

- 1 Matyjanov K., Dautova G. Kazaktyn otbasylyk guryp folklorynyn etnografialyk bailanystary. Abai atyndagy KazUPU Habarsysy. “Filologia gylymdary” seriasy. 2020. – №2, (72). – 285 b.
- 2 ToKaev K. K. Kazakstan Respublikasynyn Prezidenti Kasym-Jomart ToKaevtyн Azia Kalamgerlerinиn I forumynda soilegen sozi. – Egemen Kazakstan. – 4-Kyrkuiek, 2019
- 3 Jylkybekuly B. Kos KulynsaK. – Astana: “Merei” baspasy, 2011. – 32 b
- 4 Kerim S. JumbaK. Kit.: Kazak Adebietunиn tarihy. On tomdyK. T.1. – Almaty: Kazakparat, 2008. – 812 b.
- 5 Kirabaev S. Kazak balalar poeziasy. Kit.: Kop tomdyK sygarmalar jinagy. – Almaty: “Kazygurt” baspasy, 2007. T.2. – 416 b.
- 6 Jylkybekuly B. Ai anaga sAlem. – Astana: “Ornek” baspasy, 2013. – 56 b.
- 7 Jylkybekuly B. AijaryK. – Astana: “Ornek” baspasy, 2011. – 32 b.
- 8 Duisenbiev S. Balalarga arналган Angimeler men ertegiler. Koljazba avtordyn jeke muragatynan alyнды.
- 9 Ergobek K. syldyrар akkan bulaktai. kit.: Arystar men agystar. – Almaty: “Orkeniet”, 2003. – 368 b.
- 10 Dosjan S. Balalarga arналган sygarmalar. Koljazba avtordyn jeke muragatynan alyнды.
- 11 Dosjan S. Auylдан sykkan millioner. – Almaty, 2020. – 70 b.
- 12 Sauytbai R. Soko Alem // <https://massaget.kz/userpage/77780>
- 13 Tebegenov T. S., Asylbekuly S. Jumeken Najimedenov poeziasyнyn korkemdik sipaty // Abai atyndagy KazUPU Habarsysy. “Filologia gylymdary” seriasy. 2020. – №4, (74). – 328 b.

МРНТИ 17.09

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-78047>

Саганаева А.А.¹, Шаханова Р.А.,²

¹Восточно-Казахстанский университет им. С.Аманжолова,
Усть-Каменогорск, Казахстан

²Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ МИРОВОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

В статье рассматриваются этапы развития мировой детской литературы в соответствии с тенденциями становления “всеобщей литературы”. Детская литература необычайно разнообразна жанрово и тематически. Ей посвящают свой талант лучшие писатели во всем мире, так как понимают: будущее человечества в руках подрастающего поколения. С развитием реалистических тенденций, углублением психологизма в литературе для детей утверждается объемный, многогранный образ детства. В нем писатели открывают истоки развития человечества, проникают во внутренний мир ребенка, постигая сложность и глубину характера юного человека, показывают, как формируется личность в противоборстве светлых и темных начал, как она воспринимает радость и горечь мира, его гармонию и противоречия. Основное, что определяет творчество лучших писателей, – доверие к детству, уважение к растущему человеку, умение видеть в нем потенциальные возможности и задатки, перспективы развития.

Ключевые слова: мировая детская литература, чтение, устное народное творчество, фольклор, литературное развитие, детский журнал, сказка

Саганаева А. А.,¹ Шаханова Р. А.²

¹С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Өскемен, Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ӘЛЕМДІК БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТТЕРІНІҢ ДАМУЫ

Аннотация

Мақалада “жалпы әдебиеттің” қалыптасу үрдістеріне сәйкес әлемдік балалар әдебиетінің даму кезеңдері қарастырылады. Балалар әдебиеті жанрлық және тақырыптық жағынан өте алуан түрлі. Әлемдегі ең жақсы жазушылар оған өзінің талантын арнайды, өйткені олар адамзаттың болашағы жас ұрпақтың қолында